

Musica Sacra 2, red. Janusz Krassowski, Wydawnictwo Akademii Muzycznej im. S. Moniuszki w Gdańsku, Gdańsk 2006, ss. 178.

Drugi zeszyt wydawnictwa *Musica Sacra* jest kontynuacją zainicjowanego w 2005 roku cyklu publikacji stanowiących dokumentację sesji naukowych pt. „Musica Sacra” poświęconych problematyce muzyki kościelnej, organizowanych corocznie w ramach – i istniejącego w strukturach Wydziału Dyrygentury Chóralnej, Edukacji Muzycznej i Rytmiki Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku – Zakładu Muzyki Kościelnej oraz specjalności muzyka kościelna. Publikacja *Musica Sacra 2* jest 72. tomem z serii Prac Specjalnych Akademii Muzycznej w Gdańsku. Problematyka związana z muzyką sakralną w środowisku tej uczelni cieszy się dużym zainteresowaniem, zarówno w kręgu kadry naukowej, jak i wśród studentów. Recenzowana książka jest zbiorem dziesięciu artykułów, wśród których są referaty wygłoszone podczas zorganizowanej w dniach 28-29 marca 2006 roku wspomnianej sesji (6), jak również prace różnych autorów, związane z twórczością muzyczną inspirowaną pierwiastkami religijnymi (4). Treść artykułów zarysowana została w trzech interdyscyplinarnych aspektach: prawnokościelnym, praktyki muzycznej i historycznym.

Zbiór *Musica Sacra 2* otwiera artykuł ks. Wojciecha P. Grygla pt. *Muzyka jako echo natury* (s. 11-20). Autor podejmuje próbę usystematyzowania wyników badań związanych z wpływem elementów świata natury na bogactwo problemów estetyki muzycznej. Ks. Grygiel nie ogranicza swych naukowych dociekań jedynie do ustosunkowania się do dwóch przeciwstawnych sobie nurtów estetycznych: tożsamesgo z klasyczną koncepcją piękna esencjalizmu oraz nurtu antyesencjalistycznego, lecz podejmuje interesujące go zagadnienie w szerszym kontekście. Poddaje analizie zjawisko dźwięku od strony funkcji fizycznych uwarunkowań środowiska naturalnego, w którym dźwięk powstaje. Problem ten jest istotny dla muzyki, ponieważ uwarunkowania te mają znaczący wpływ na walor estetyczny ostatecznego efektu odbioru muzyki przez słuchacza. W centrum uwagi autor stawia relacje między filozoficznym zagadnieniem matematyczności przyrody a językiem matematyki, będącym pomocnym w analizie konstrukcji muzycznej. Oś tematyczną pracy stanowi porównanie aspektu statycznego muzyki jako echa natury oraz aspektu dynamicznego uwzględniającego kontekst kosmiczny echa natury jako rezultatu ewolucji, której efektem stało się zestrojenie efektów dźwiękowych w przyrodzie z postrzeganiem zmysłowym człowieka. Konkluzji swoich refleksji autor nadaje zabarwienie teologiczne, dowodząc, iż muzyka rozumiana jako echo natury jest jednocześnie echem stwórczego dzieła Boga.

W drugim referacie Remigiusz Pośpiech podejmuje temat *Muzyka religijna poza celebracjami liturgicznymi w świetle dokumentów Kościoła* (s. 21-37). Intencją autora jest uwrażliwienie czytelnika na problem funkcjonowania muzyki w obiektach sakralnych poza strukturami liturgii, a więc w ramach różnego rodzaju koncertów, oraz przybliżenie treści dokumentów normujących kwestię kultury muzycznej Kościoła katolickiego. Czyni to w związku z dostrzegalnym dość powszechnie szeregami wątpliwości, nieporozumień, a nawet nadużyć, których źródłem jest na ogół ignorancja w tym zakresie. Artykuł rozpoczyna się nakreśleniem historycznej perspektywy rozwoju muzyki

religijnej. Autor krótko komentuje dokumenty papieskie podejmujące kwestie muzyki kościelnej, począwszy od czasów średniowiecza do końca XIX wieku. Myśl przewodnia referatu, dotycząca problematyki muzyki religijnej prezentowanej poza liturgią w kościelnym prawodawstwie liturgiczno-muzycznym, nakreślona została w trzech punktach: 1. Dokumenty przedsoborowe (motu proprio św. Piusa X *Inter pastoralis officii sollicitudines* z 1903 r., encyklika Piusa XII *Musicae sacrae disciplina* z 1955 r., Instrukcja Świętej Kongregacji Obrzędów *De Musica sacra et sacra Liturgia* z 1958 r.); 2. Dokumenty posoborowe (Instrukcja Świętej Kongregacji Obrzędów *Musica sacra* z 1967 r.); 3. Instrukcja Kongregacji Kultu Bożego *Koncerty w kościołach* z 1987 r. Autor koncentruje swoją uwagę na ostatnim, najbardziej aktualnym dokumencie, który szerzej omawia.

Kolejny referat dotyczy zagadnienia funkcji muzycznych w liturgii Kościoła katolickiego. Autorem artykułu *Liturgiczne funkcje muzyczne: kantor i psalterzysta. Historia i teraźniejszość* (s. 38-45) jest ks. Mariusz Klimek. W pierwszej części obydwie funkcje ujęte zostały w aspekcie historycznym, druga część ukazuje natomiast zakres obowiązków przypisanych do posługi kantora i psalterzysty. Tematyka artykułu dotyczy niezwykle aktualnego problemu. Wobec powszechnej dziś błędnej identyfikacji obydwu funkcji, autor uświadamia czytelnika o odrębności zakresu obowiązków przysługujących kantorowi i psalterzyście. Codzienna praktyka uczy jednak, że przeważnie wchodzą one w zakres pracy organisty liturgicznego.

Następny artykuł także podejmuje praktyczny aspekt muzyki liturgicznej. Arkadiusz Wanat podjął temat *Psalmy w praktyce liturgicznej Kościoła* (s. 46-57). Opracowując zagadnienie śpiewu, szczególnie śpiewu psalmów, autor sięga do źródła – tekstu biblijnego. W następnej kolejności przedstawia psalmy pod względem gatunku literackiego, przybliża ich symbolikę, przytacza najbardziej znane polskie przekłady psalmów oraz umiejscowienie i znaczenie śpiewu psalmów w liturgii. Autor zawarł w tekście własne uwagi krytyczne i sugestie.

W artykule *Świątynia jako miejsce spotkania człowieka z pięknem* (s. 58-67) ks. Robert Kaczorowski dotyka fenomenu świątyni stanowiącej miejsce tworzące wyjątkowy klimat sprzyjający duchowemu rozwojowi człowieka. Autor dotyka kwestii walorów estetycznych jakimi powinien odznaczać się dom Boży, aby skutecznie spełniał funkcję zbliżania człowieka do Boga i ukazywał wspaniałość piękna rzeczywistości transcendentnej. Nawiązując do przekazów biblijnych, teologicznych koncepcji oraz chrześcijańskiej tradycji, snuje refleksje nad symbolicznym wymiarem świątyni i piękna. Przybliża znaczenie przestrzennego położenia świątyni, wyjaśnia symbolikę ołtarza – centralnego miejsca służącego składaniu ofiar oraz pozostałych, najważniejszych części wnętrza świątyni. W podsumowaniu stwierdza, że źródłem wszelkich ludzkich zabiegów dążących do osiągnięcia estetycznego piękna świątyni oraz splendoru sprawowanej w niej liturgii jest wspaniałość Boga, do którego człowiek zwraca się w modlitwie. Są one jednak tylko namiastką piękna Boga, który ze swej natury jest samą Miłością, Dobrem i Pięknem, i pełne osiągnięcie go jest dla człowieka niemożliwe.

Dwie kolejne prace poruszają kwestie posługi organisty w Kościele. Ewa Rytel podejmuje temat *Funkcja organisty we współczesnym Kościele w Polsce w świetle badań* (s. 68-78) Autorka prezentuje wyniki własnego sondażu przeprowadzonego na 120 osobach w różnym wieku, pochodzących z różnych środowisk. Inspiracją stały się dla niej zróżnicowane opinie dotyczące roli muzyki w obrzędowości katolickiej (autorka sama pełni funkcję organisty liturgicznego). Zasadniczym celem przeprowadzonych badań jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie: na czym powinna polegać posługa organisty liturgicznego? Referat składa się z dwóch części. W pierwszej zasygnalizowane zostały zasadnicze treści posoborowego nauczania Kościoła odnoszące się do problematyki muzyki sakralnej. Autorka skupiła się na określeniu muzyki kościelnej, opisie funkcji organisty i kantora, wskazała także normy dotyczące instrumentarium. W drugiej części, bazując na wynikach przeprowadzonych badań, ukazuje sposób postrzegania roli organisty w Kościele. W oparciu o wyniki ankiety kreśli obraz przeciętnego polskiego katolika – stan jego świadomości liturgicznej i gustu estetycznego.

Praca Andrzeja Szadejko dotyczy teoretycznych i praktycznych problemów *Kształcenia organistów w Wyższej Szkole Muzyki Dawnej Schola Cantorum Basiliensis w Bazylei* (s. 79-91). Zaznaczyć należy, że uczelnia jest jedną z niewielu w Europie specjalizujących się w nauczaniu muzyki według dawnych praktyk wykonawczych. Wszelkie spostrzeżenia zawarte w referacie, obszernie komentarze i opinie, oparte zostały na osobistym doświadczeniu autora. Jest on absolwentem Hochschule für Alte Musik „Schola Cantorum Basiliensis” w klasie organów oraz śpiewu, ukończył w tej uczelni także kurs kompozytorski. Na wstępie autor przybliża postać założyciela Schola Cantorum Basiliensis – Paula Sachera oraz najistotniejsze fakty z dziejów uczelni. W pierwszej części przedstawiona została ogólna charakterystyka systemu nauczania: organizacja studiów, charakterystyczne cechy nauczania niektórych przedmiotów teoretycznych, wybrane elementy systemu kształcenia (warsztaty tematyczne, współpraca studencka i projekty koncertowe) oraz zbiory biblioteczne. W drugiej części autor skupia się na prezentacji cech charakterystycznych systemu nauczania organistów. Przedstawia kolejno: tematy i organizację studiów, instrumentarium uczelni, rolę wycieczek organoznawczych oraz system egzaminów i występy publiczne związane z procesem kształcenia artystycznego. Generalną cechą procesu nauczania w Schola Cantorum Basiliensis, której wartość autor szczególnie podkreśla, jest łączenie wiedzy teoretycznej z doskonaleniem praktycznych umiejętności muzycznych. Powszechna jest ponadto praktyka pogłębiania wiedzy w ramach zajęć fakultatywnych. W ramach kształcenia organistów kładzie się nacisk na jak najdoskonalsze opanowanie umiejętności gry solowej i zespołowej.

Cykl referatów wygłoszonych podczas sesji „Musica Sacra” poszerzony został w omawianej publikacji o tekst Romana Gruczy, który podejmuje temat *Stanisław Moniuszko i jego muzyka religijna* (s. 92-102). Stanowi on próbę polemiki z cytowanym na wstępie fragmentem książki Witolda Rudzińskiego pt. *Stanisław Moniuszko* (Kraków 1954), w którym autor stwierdza, że „wbrew rozpowszechnionemu mniemaniu Moniuszko nie czuł się pewnie na gruncie muzyki kościelnej” oraz że „twórczość religijna miała charakter wybitnie marginesowy i w dorobku Moniuszki nie zajęła wybitnego miejsca”. R. Grucza zaprzecza tej tezie, tłumacząc poniekąd stanowisko W. Rudzińskiego nieprzychylnymi dla religii i Kościoła czasami, w których książka została opublikowana. R. Grucza przybliża najważniejsze fakty z życia S. Moniuszki, które zaważyły na jego postawie patriotycznej i religijnej (kompozytor odznaczał się głęboką wiarą i pobożnością). Na potwierdzenie swojego poglądu autor wskazuje na religijne inspiracje oraz sakralny charakter dużej części dorobku twórczego kompozytora. Poddaje krótkiej analizie opracowania pieśni kościelnych Moniuszki, jego twórczość organową i chóralną. Szczególne znaczenie przypisuje skomponowanym przez niego cyklom mszalnym oraz *Litanii Ostrobramskim*. Podsumowując, wskazuje na wielką, lecz jeszcze wciąż nie do końca odkrytą, wartość twórczości S. Moniuszki i jej nieocenione znaczenie dla polskiej kultury religijnej, w szczególności dla kultury muzycznej Kościoła katolickiego.

W publikacji zamieszczony został jeszcze jeden artykuł ks. Roberta Kaczorowskiego zatytułowany „*Msze za umarłych*” ze *Śpiewnika ks. Kellera z 1871 roku* (s. 103-125), który jednak nie został zreferowany podczas sesji. Autor poddaje analizie teksty i muzykę cykliów mszy za zmarłych zawartych w wydanym w Pelplinie (1871) *Śpiewniku Zbiór pieśni nabożnych katolickich do użytku kościelnego i domowego* ks. Szczepana Kellera. Zaznaczyć należy, że wiek XIX odznaczał się dynamicznym rozwojem formy pieśni mszalnej w języku polskim, co było związane z kształtującym się wówczas cecyliąńskim ruchem odnowy muzyki kościelnej. Ks. Kaczorowski ilustruje w tabeli miejsca występowania pieśni mszalnej podczas nabożeństwa żałobnego zgodnie z obowiązującymi przepisami liturgii trydenckiej. W dalszej części pracy poddaje analizie teologicznej oraz analizie warstwy semantycznej teksty pieśni „mszy za umarłych”. Autor dołączył do pracy aneks, w którym zamieścił teksty pieśni wybranych „mszy za umarłych” znajdujących się w omawianym śpiewniku.

Publikację zamyka referat ks. Roberta Tyrały pt. *Odnowa muzyki kościelnej w Polsce od końca XIX wieku do wybuchu II wojny światowej* (s. 126-155). Zawiera on syntetyczne spojrzenie na zainicjowaną przez ruch cecyliąński (Allgemeiner Cäcilien-Verein i Towarzystwo św. Wojciecha)

reformę muzyki Kościoła katolickiego przełomu XIX i XX wieku. Autor przedstawia zróżnicowany w trzech zaborach, na ogół mizerny stan ówczesnej muzyki kościelnej oraz rolę najważniejszych polskich ośrodków religijnych w dziele naprawy tej sytuacji (Poznań, Gniezno, Pielplin, Lwów, Kraków, Tarnów, Przemysł, Warszawa, Płock, Włocławek, Katowice, Wrocław). Na pierwszy plan wysuwają się cenne inicjatywy zmierzające do podniesienia poziomu muzyki liturgicznej: zakładanie szkół organistowskich, związków organistów i chórów kościelnych, organizacja kongresów muzyki kościelnej, publikacja dokumentów Kościoła, czasopism i innych wydawnictw propagujących idee cecylikańskie. Ks. Tyrała omawia działalność czołowych polskich reformatorów, głównie absolwentów Kirchenmusikschule w Regensburgu, i ich osobisty wkład w odnowę życia muzycznego Kościoła.

Na końcu publikacji zamieszczono *Noty o autorach* (s. 156-159) oraz program sesji naukowej „Musica Sacra” (s. 160-161). Wydawnictwo zaopatrzone zostało ponadto w dodatek nutowy, który stanowi partytura *Mszy polskiej ku czci świętej Jadwigi* na 4-głosowy chór mieszany i organy Józefa Orszulika (1896-1974) (s. 162-178).

Recenzowana publikacja z powodzeniem spełnia wyznaczone jej cele: dokumentację przebiegu sesji naukowej „Musica sacra”, która odbyła się w dniach 28-29 marca 2006 roku w Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku oraz prezentację szerokiego gronu czytelników treści referatów wygłoszonych podczas tej sesji. Zawiera również dołączone, niezwiązane z sesją, prace różnych autorów. Książka jest cennym wydawnictwem popularyzującym zagadnienia wyłaniające się z obszarów muzyki i sacrum. Niewiele tego typu spotkań naukowych finalizowanych jest publikacją książkową, tym bardziej godna polecenia jest ta pozycja. Tematyka artykułów ukazująca istotne problemy życia muzycznego Kościoła zmusza czytelnika do głębszej refleksji, stąd prezentowana praca powinna zainteresować każdego zaangażowanego w dziedzinę kultury muzycznej Kościoła.

Ks. Janusz Drewniak